वार्षिक पाठ्यक्रम - कक्षा - सात

माह–अप्रैल – कक्षा छह में किए गए व्याकरण कार्यो की पुनरावृत्ति।

- लट् लकार एवं अव्यय शब्द
- लृट् लकार – सभी पुरुषों एवं वचनों में
- पाठ्यपुस्तक से पाठ–1 वार्तालापः
- लृट् लकार
- लंङ् लकार (प्रथम पुरूष)
- संख्या–1–50

मई – पर्यायवाची शब्द, उपपद विभक्ति–परिचय

- अनुवाद –
- लट् लकार
- लृट् लकार
- लंङ् लकार

जुलाई –
- लंङ् लकार–प्रथम एवं मध्यम पुरूष
- पाठ्यपुस्तक से पाठ–2 एवं 3
- संख्या एक से दस (लिंग सहित)
- अव्यय शब्द

अगस्त – विलोम शब्द

- लकार, वचन परिवर्तन
- अस्मद् एवं युष्मद् शब्द (परिचय)
- पाठ्यपुस्तक से पाठ–4
- लङ् लकार–उत्तम पुरूष

सितम्बर – प्रथम सत्रीय परीक्षाएं

अक्तूबर — पाठ–5

- लोट् लकार–सभी संबंधित अभ्यास
- लोट् लकार के धातु रूपों का परिचय एवं प्रयोग सभी शब्द रूप एवं धातु रूपों का अभ्यास उपपद विभक्ति –प्रयोग

नवम्बर — अस्मद् एवं युष्मद् शब्द प्रयोग, विलोम शब्दाः।

दिसम्बर — पाठ–

संख्या–1 से 50, चित्र वर्णन

जनवरी — प्रकृति के घटक

— अपठित/पठित अवबोधन

— निर्देशानुसार पविवर्तन

— अव्यय शब्द

— पर्यायवाचिनः शब्दाः

फरवरी — द्वितीय सत्रीय परीक्षाएँ

अभ्यास कार्य - सर्वनाम

प्रश्न 1. उचित सर्वनाम पद द्वारा रिक्त स्थान भरिए-

(सः, तौ, ते, सा, ते, ताः, तत्, ते, तानि)

1. .... फलम्
2. .... विद्यालयः
3. .... पुष्पाणि
4. .... नराः
5. .... पत्राणि
6. .... रामः
7. .... बालिका
8. .... कालिकाः
9. .... कन्ये
10. .... वृक्षौ

प्रश्न 2. निम्नलिखित वाक्यों को बहुवचन में बदलिए-

1. तत् कमलम् — ....
2. सः छात्रः — ....
3. साः बालिका — ....
4. सः छात्रः — ....
5. तत् पुस्तकम् — ....
6. सा अध्यापिका — ....

प्रश्न 3. उचित सर्वनाम के शब्दों द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

क. .... मक्षिका अस्ति।

ख. .... चटकाः सन्ति।

ग. .... लेखिकाः सन्ति।

घ. .... कन्याः किम् कुर्वन्ति?

ङ .... पठनाय गच्छामि।

च. .... स्वकार्यम् कुरूथ।

छ. .... घटिके स्तः।

ज. .... अश्वौ धावतः।

झ .... फलानि पतन्ति।

ञ .... पठनाय गच्छामि।

प्रश्न 4. दिए गए सर्वनामों को लिंग के अनुसार वर्गीकृत करें।

के, तत्, कानि, कौ, कः, सः, तौ, काः, ते, तानि, काः, किम्

स्त्रीलिंग	पुल्लिंग	नपुंसकलिंग

प्रश्न 5. उचित सर्वनाम से रिक्त स्थान को भरें।

क. .... कमलानि (तत्, ते, तानि)

ख. एतानि ....सन्ति? (के/का/कानि)

ग. .... चित्रे स्तः। (तौ, ते, कानि)

घ. तत् .... अस्ति? (कः, किम्, का)

ङ. .... पत्रम् अस्ति। (इदम्, अयम्, इयम्)

च. एषः .... ? (कः, किम्)

प्रश्न 6. उचित शब्द रूपों से रिक्त स्थानों को पूर्ति कीजिए-

न. सर्वनाम		एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1. तत्	(पु.)	सः	....	....
2. किम्	(नपु.)	....	....	कानि
3. एतत्	(पु.)	एषः	....	....
4. अस्मद्		अहम्	....	....
5. युष्मद्		त्वम्	....	....

प्रश्न 7. सर्वनाम को शुद्ध कर वाक्य लिखें-

क. ते कमलानि सन्ति । – ....

ख. तत् बालिकाः सन्ति। – ....

ग. किम् तत् अश्वः? – ....

घ. तौ शिक्षिके स्तः। – ....

ङ. तानि गजाः सन्ति। – ....

प्रश्न 8. उचित सर्वनाम शब्द का प्रयोग करते हुए रिक्त स्थानों को भरिए-

1. .... अजः।
2. .... वायुयानम्।
3. .... मयूरः।
4. .... मूषिका।
5. .... नौके
6. .... मोदकम्।

अभ्यास – 1

प्रश्न 1. दिए गए अनुच्छेद के आधार पर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

कक्षायाम् एका शिक्षिका अस्ति। सा लिखति। सा न पठति, सा तु पाठयति। वाटिकायाम् अजे स्तः। ते चरतः। ते न पिबतः, ते तु भ्रमतः। एषा वाटिका अस्ति। अत्र जनौ भ्रमतः। अत्र कलिकाः लताः च सन्ति। भ्रमराः गुंजन्ति। चटकाः विहरन्ति।

1. अत्र कति अजे स्तः?

....

2. शिक्षिका किम् करोति?

....

3. वाटिकायाम् कौ भ्रमतः?

....

4. किम् अजे पिबतः?

....

5. भ्रमराः किम् कुर्वन्ति ?

....

6. अनुच्छेद में से दो अव्यय शब्द अर्थ सहित लिखिए।

....

प्रश्न 2. उचित क्रियापद से रिक्तस्थानों की पूर्ति करके वाक्य पुनः लिखिए।

1. अश्वाः .... ।　　(धावति/धावन्ति)
2. वृक्षाः .... ।　　(अस्ति/सन्ति)
3. कृषकौ .... ।　　(गच्छतः/गच्छन्ति)
4. शुकः .... ।　　(वदति/वदन्ति)
5. बालिके .... ।　　(गायति/गायतः)

प्रश्न 3. दिये गये पशु-पक्षियों के नामों के अर्थ लिखिए।

1. हंसः ....
2. गर्दभः ....
3. अश्वः ....
4. वानरः ....
5. शशकः ....
6. काकः ....
7. मयूरः ....
8. अजाः ....
9. गजः ....
10. धेनुः ....

प्रश्न 4. रंगों के उचित हिन्दी अर्थ लिखिए।

वर्ण	अर्थ
1. पीतवर्णम्	....
2. पाटलवर्णम्	....
3. विविधवर्णानि	....
4. रक्तवर्णम्	....
5. श्वेतवर्णम्	....
6. हरितवर्णम्	....
7. कृष्णवर्णम्	....
8. नीलवर्णम्	....

अभ्यास–2

प्रश्न 1. चित्र में गिन कर संख्याएँ संस्कृत में लिखिए।

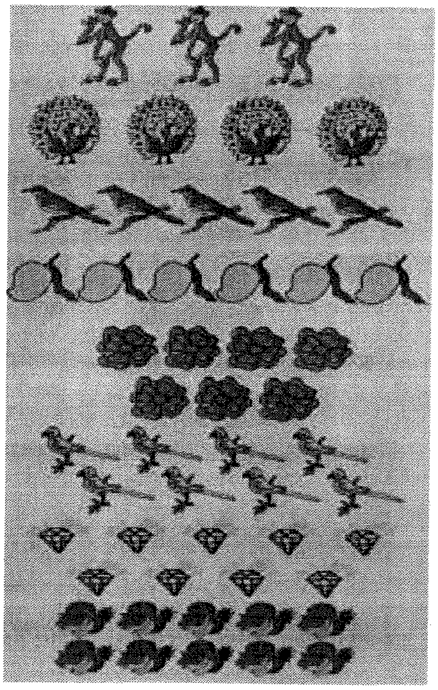

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....

प्रश्न 2. निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके पुनः लिखिए।

1. सः हस्तेन लेखम् अलिखः।

....

2. सैनिकाः देशम् रक्षतः।

....

3. रामः आगच्छन्ति।

....

4. तत् पुष्पम् पततः।

....

5. वयम् हसामि।

....

6. यूयम् जलम् पिबथः।

....

प्रश्न 3. अंतर स्पष्ट करके तालिका पूर्ण कीजिए।

	पुल्लिंग	स्त्रीलिंग
अजः/अजा	....	....
छात्रौ/छात्रे	....	....
मूषिके/मूषकौ	....	....
अध्यापिके/अध्यापकौ	....	....
शिक्षिकाः/शिक्षकाः	....	....

प्रश्न 4. निम्नलिखित तालिका में से शब्दों को जोड़कर 5 वाक्य बलाइए।

सः	अपि	गच्छन्ति
ते	शनैः	भ्रमतः
गीता रोमा च	तत्र	गायन्ति
पिकाः	उद्याने	पठति
वृद्धाः	मधुरं	चलति

....

....

....

....

....

अभ्यास - 3

प्रश्न-1. दिए गए शब्दों के उचित रुपों द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

1. अभिनवः .... लिखति।		हस्तैः, हस्तेन
2. आवाम् .... खादावः।		मुखाभ्याम्, मुखम्
3. गीता .... चलति।		हस्तेन, पादाभ्याम्
4. वयम् .... जिघ्रामः।		नासिकया, नेत्रभ्याम्
5. अहम् .... सह क्रीडामि।		बालकौ, छात्रैः

प्रश्न–2. निम्न प्रश्नों के उत्तर एक शब्दों में दीजिए –

क. बालकः केन क्रीडति?	कन्दुक	=	....
ख. सा काभ्याम् स्वागतम् कारोति?	पुष्प	=	....
ग. छात्रः कया विनम्राः भवन्ति?	शिक्षा	=	....
घ. रामः केन सह गच्छति?	जनक	=	....
ङ. सर्वे जनाः काभ्याम् पश्यन्ति?	नेत्र	=	....

प्रश्न–3. निम्न वाक्यों को शुद्ध कीजिए -

1. वयम् बसयानम् गच्छामः। ....
2. वानराः पादौ धावन्ति। ....
3. गृहस्य बालकाः निवसन्ति। ....
4. विमानम् आकाशे पतति। ....
5. सः निर्धनं धनं ददाति। ....
6. सीता विद्यालये गच्छसि। ....

प्रश्न-4. उचित शब्दों का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

1. मालाकारौ उद्याने .... । गम् धातु
2. वृक्षात् पत्राणि .... । पत् धातु
3. छात्राः चित्रम् .... । दृश् धातु
4. वयम् नगरे .... । वस् धातु
5. अहम् मित्रेण सह .... । वद् धातु

प्रश्न-5. उचित विभक्ति का प्रयोग करते हुए रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

1. आवाम् .... पश्यावः। पत्रिका
2. बालकाः .... वार्तालापं करोति। दूरभाषयन्त्र
3. .... बहिः शिक्षिका वदति। कक्षा
4. .... नमः। देव
5. .... विद्यालयम् सुन्दरम् अस्ति। अस्मद्
6. .... स्वरः मधुरः अस्ति। कोकिला

प्रश्न-6. उचित शब्द द्वारा स्थानों की पूर्ति कीजिए-

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1.	छत्रम्	....	....
2.	....	लते	....
3.	....	....	बालकानाम्
4.	विद्यया	....	....
5.	....	....	जनकेषु

प्रश्न-7. निम्न शब्दों का कारक एवं वचन सहित हिन्दी अर्थ लिखिए -

1. वाटिकायाम् = ...
2. ज्वालाम् = ...
3. जनैः = ...
4. सूर्यस्य = ...
5. भ्रमणाय = ...
6. गजयोः = ...
7. हिमालये = ...

प्रश्न-8. निम्न शब्दों के योग में किस विभक्ति का प्रयोग होता है?

1. विना = ...
2. सह = ...
3. नमः = ...
4. अलग होने में = ...
5. रुच् = ...
6. क्रुध् = ...
7. सम्बन्ध बताने में = ...
8. डरने में = ...
9. याच् = ...
10. दा (यच्छ) = ...

अभ्यास – 4

प्रश्न-1. निम्नलिखित वाक्यों को बहुवचन में बदलिए -

1. जनः पत्रं पठति। = ...
2. अहम् अध्यापकं नमामि। = ...
3. महिला पुष्पम् जिघ्रति। = ...
4. त्वम् लेखम् लिखसि = ...
5. सः बालकः धावति = ...

प्रश्न-2. उचित कर्तापद द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

1. .... शिक्षकौ स्तः।
2. .... रोटिकाम् खादामि।
3. .... गृहं गच्छन्ति।
4. .... ईश्वरं नमति।

प्रश्न-3. निम्नलिखत शब्दों के मूल शब्द, लिंग, विभक्ति तथा वचन लिखिए -

शब्द	मूल शब्द	लिंग	विभक्ति	वचन
1. गजौ	....	....	....	....
2. कमलाय	....	....	....	....
3. पत्राणि	....	....	....	....
4. रमाभिः	....	....	....	....

प्रश्न-4. द्वितीया विभक्ति का प्रयोग करते हुए रिक्त स्थान भरिए -

1. देव	....	....	....
2. लता	....	....	....
3. पत्र	....	....	....
4. बालिका	....	....	....

लृट् लकार - अभ्यास

प्रश्न-1. इन धातुओं के लृट् लकार के रूप लिखिए:–

1. पठ् = ...
2. हस् = ...
3. गम् = ...
4. भू = ...
5. पा = ...
6. दा = ...
7. स्था = ...
8. कृ = ...
9. अस् = ...
10. दृश् = ...

प्रश्न-2. संस्कृत में अनुवाद कीजिए:–

1. वह विद्यालय से घर जाएगी।
2. तुम दो अपना कार्य करोगे।
3. क्या तुम मुझे फल दोगे?
4. कल बारिश होगी।
5. हम सब चलचित्र देखेंगे।

प्रश्न-3. शुद्ध करके वाक्य पुनः लिखिए:–

1. अहम् विद्यालयम् गच्छिष्यामि।
2. सा चित्रम पशयिष्यति।
3. वयम् निर्धनाय भोजनम् यच्छिष्यामः।
4. इदम् मम गृहाकार्यम् असिष्यति।
5. किम् त्वम् भोजनम् खादिष्यति।

अभ्यास - 5

लङ् लकार (प्रथम पुरुष)

प्रश्न-1. लङ् लकार के उचित क्रिया रूपों द्वारा रिक्त स्थान पूर्ति कीजिए:–

1. अपठत्	....	....
2.	गच्छताम्	....
3.	....	अलिखन्
4.	....	अकुर्वन्
5. अपठः	....	....
6.	अस्ताम्	....
7. अपश्यम्	....	....
8.	अतिष्ठतम्	....
9. अकरोत्	....	....
10. अतरत्	....	....

प्रश्न-2. संस्कृत भाषा में अनुवाद कीजिए:–

1. कल बारिश हुई। ....
2. वे दो तरणताल में तैरे। ....
3. उन सबने सुंदर चित्र देखे। ....
4. वह गाँव गया। ....
5. तापस और राज पेड़ के नीचे बैठे। ....
6. अमिताभ ने क्या किया? ....
7. अनेक वृद्ध फल खा रहे थे। ....
8. बच्चे बगीचे में खेल रहे थे। ....
9. अनेक महिलाओं ने भोजन पकाया। ....
10. स्मृति ने पाठ याद किया। ....

अभ्यास – 6

लंङ् लकार (मध्यम पुरुष)

प्रश्न-1. दिए गए वाक्यों को संस्कृत भाषा में अनुवाद कीजिए–

1. तुम भोजन खा रहे थे।
2. तुम दोनों विद्यालय जा रहे थे।
3. तुम सब पानी पी रहे थे।
4. बगीचे में तुम सबने फूल देखे।
5. तुम दो अपना पाठ याद कर रहे थे।
6. तुमने एक सुंदर पक्षी देखा।
7. क्या तुम दोनों बगीचे में खेले?
8. तुम अपने पिता के साथ ठहरे।
9. कल तुम सब पढ़े।
10. तुम सबने कक्षा में अध्यापिका को नमस्कार किया।

प्रश्न–2. चित्र देखकर लङ् लकार का प्रयोग करते हुए वाक्य रचना कीजिए –

1 ....

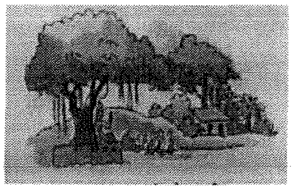

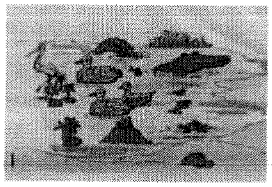

2 ....

3 ....

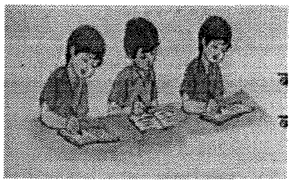

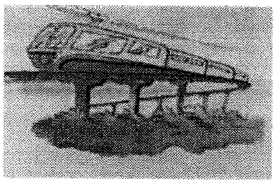

4 ....

5 ....

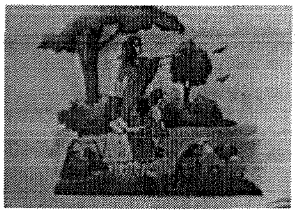

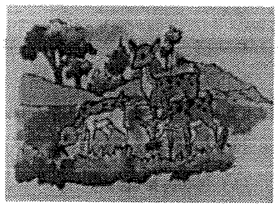

6 ....

अभ्यास – 7

लंङ् लकार (उत्तम पुरुष)

प्रश्न-1. निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके लिखिए–

1. अहं स्वपुत्रेण सह अगच्छाम।
2. आवाम् क्षेत्रम् प्रति अगच्छाव:।
3. वयम् पुस्तकानि अपठामि।
4. अहम् पत्रवाहकः अस्ति।
5. अहं गीतां पठिष्यामः।
6. त्वं कुत्र निवसामि?
7. ते गृहं गच्छामः।
8. आवाम् मित्रं अपश्यन्ति।
9. इदानीम् त्वं किं कुर्वन्ति?
10. वयम् एकम् गजम् आनेष्यामः।

प्रश्न-2. लंङ् लकार की उचित क्रिया का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए–

1. एकदा वयम् ग्रामम् .... (गम्)।
2. तस्य चत्वारः भ्राताः .... (अस्)।
3. वयम् रेलयानेन चेन्नइनगरम् .... (गम्)।
4. ग्रामम् अमितः वृक्षाः .... (भू)।
5. आवाम् स्थूलम् वृक्षम् .... (दृश्)।
6. अहम् ह्यः पुस्तकम् .... (पठ्)।
7. आवाम् स्वकार्यम् पूर्वम् एव .... (कृ)।
8. वयम् कक्षायाम् तूष्णीम् .... (स्था)।
9. अहम् एकम् नाटकम् .... (दृश्)।
10. आवाम् सदा गुरुम् .... (नम्)।

अभ्यास – 8

प्रश्न–1. दिए गए शब्दों में कर्म कारक जोड़कर रिक्त स्थानों की पूर्ति करिए –

क. त्वम्	....	पिबसि।	दुग्ध
ख. छात्र	....	लिखति।	पत्र
ग. वयम्	....	गायामः।	कविता
घ. वानराः	....	कूर्दन्ति।	वृक्ष
ड. जनाः	....	खादन्ति।	मुख

प्रश्न-2. निम्नलिखित शब्दों के मूल शब्द, विभक्ति तथा वचन लिखिए -

शब्द	मूल शब्द	विभक्ति	वचन
1. अध्यापिकया	....	....	....
2. वृक्षान्	....	....	....
3. मयूरात्	....	....	....
4. रामयोः	....	....	....
5. पाठशालयाः	....	....	....

प्रश्न-3. उचित शब्दों द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

1. फलाय	....	....
2.	लते	....
3.	....	पत्राणाम्
4. गजेन	....	....
5.	बालौ	....

प्रश्न—4. निम्नलिखित वाक्यों के वचन बदलकर लिखो—

क. अहम् भोजनम् अखादम्।	बहुवचन	=	....
ख. कृषकाः हलम् अनयन्।	एकवचन	=	....
ग. बालौ गृहम् अगच्छताम्।	बहुवचन	=	....
घ. गीतिका पाठम् अस्मरत्।	बहुवचन	=	....
ङ. नीलिमा पुत्राय दुग्धम् अयच्छत्।	द्विवचन	=	....

प्रश्न—5. चित्र देखकर लङ् लकार का प्रयोग करते हुए वाक्य रचना कीजिए—

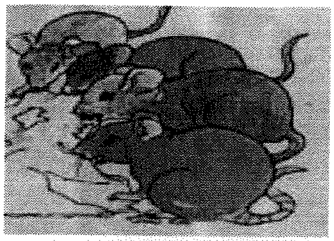

1. ....

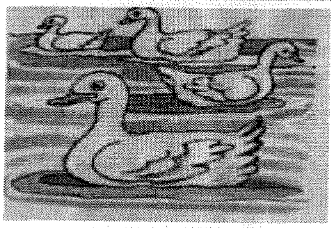

2. ....

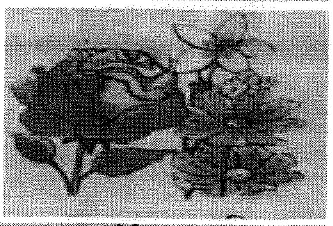

3. ....

4. ....

5. ....

अभ्यास - 9

प्रश्न-1. 'तत', शब्दों का प्रयोग करते हुए रिक्त स्थानों को भरिए -

क. .... कलिका

ख. .... गजः

ग. .... कन्दुकम्

घ. .... वर्तिका

ड. .... फलम्

प्रश्न-2. उचित कर्त्ता द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

क.	खादामि	(अहम्, त्वम्)
ख.	क्रीडथ	(यूयम्, युवाम्)
ग.	फलम्	(मम, इदम्)
घ.	क्रीडनकानि	(त्वाम्, युष्माकम्)
ड.	खादामि	(वयम्, आवाम्)

प्रश्न-3. कॉलम 'क' के शब्दों को कॉलम 'ख' के शब्दों के साथ मिलाइए-

	क	ख
1.	त्वम्	अरक्षाव
2.	गजः	अनृत्यन्
3.	आवाम्	अहसः
4.	यूयम्	अखादत
5.	मयूराः	अचलत्

प्रश्न–4. निम्न रिक्त स्थान भरिए -

1.	....	....	अक्रीडाम
2.	अपश्यतम्	....	
3. अचलः	....	....	
4.	....	अपश्याम	
5. आसीः	....	....	

प्रश्न-5. निम्न लंङ् लकार (प्रथम पुरुष) के रूप लिखिए –

	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1.	अस्	....	....
2.	वद्	....	....
3.	नृत्	....	....
4.	दृश्	....	....
5.	स्मृ	....	....
6.	दा	....	....
7.	पा	....	....
8.	भू	....	....
9.	स्था	....	....
10.	गम्	....	....

प्रश्न-6. निम्न वाक्यों को शुद्ध कीजिए-

1. नराः उद्यानं अगच्छम्।

....

2. सिंहः उच्चैः अगर्जः।

....

3. बालौ दुग्धम् पास्यन्।

....

4. फलम् मधुरं स्तः।

....

5. वयम् चित्रम् पश्यतः।

....

प्रश्न–7. नीचे दिए गए चित्र को देखकर संस्कृत में पाँच वाक्य लिखिए।

बालकाः, उद्याने, क्रीडन्ति, जना, तिष्ठतः, पुष्पाणि,

वृक्षाः, व्यायामम्, क्रीडन्ति, कन्दुकेन, वृद्धौ, प्रसन्नाः

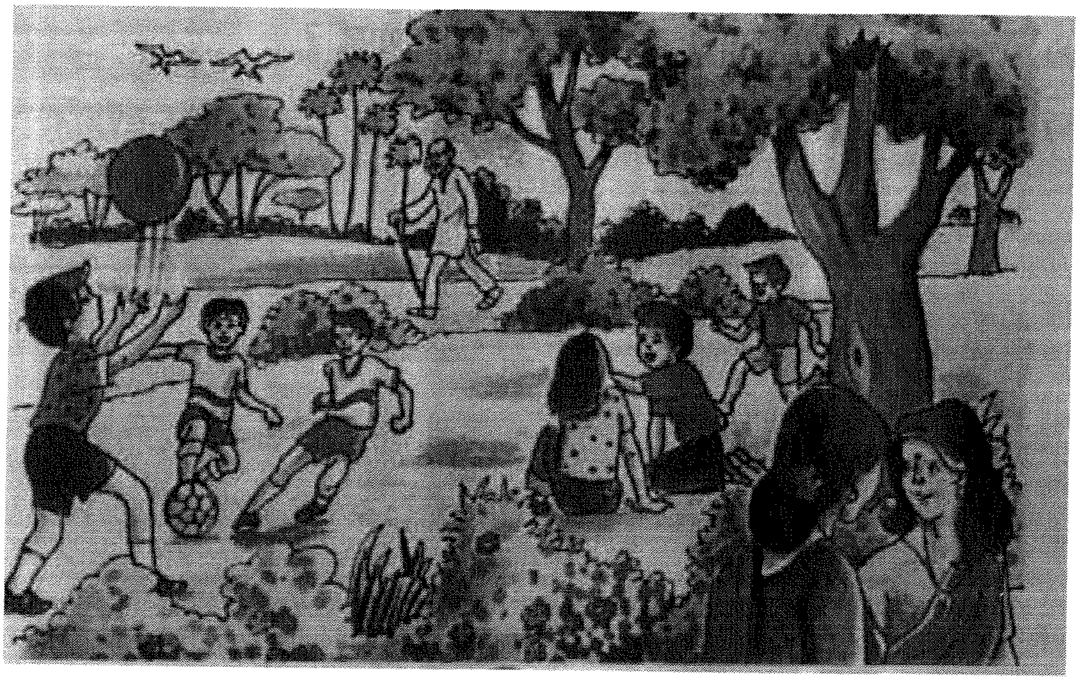

....

....

....

....

....

....

....

....

अभ्यास पत्र – 10

प्रश्न–1. निम्न वाक्यों के वचन बदलकर पुनः लिखिए–

1. यूयम् अरक्षत। (एकवचन) = ...
2. सः तीव्रं अधावत्। (बहुवचन) = ...
3. चटका अतिष्ठत्। (द्विवचन) = ...
4. ते पाठं अस्मरान्। (एकवचन) = ...
5. तौ तत्र अगच्छताम्। (बहुवचन) = ...

प्रश्न-2. निम्नलिखित रिक्त स्थानों में लंङ् लकार के उचित रूप लिखिए-

धातु	अर्थ	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1. गम्	....	....	....	गच्छन्ति
2. स्मृ	....	अस्मरत्	....	....
3. दृश्	....	....	अप यातम्:	....
4. नृत्	....	नृत्यम्	....	....
5. हस्	....	....	अहसावः	....
6. दा	अस्	....	....	....
7. अस्	....	....	....	....
8. कृ	....	....	....	....
9. स्था	....	....	....	....
10. भू	....	....	....	....

प्रश्न–4. दी गई धातुओं के उचित रुपों द्वारा रिक्त स्थान भरिए -

1. अश्वाः .... (धाव्)
2. बालकौ .... (हस्)
3. पत्रम् .... (पत्)
4. चक्रे .... (भ्रम्)
5. कलिका .... (वि+कस्)

प्रश्न-5. निम्नलिखित अव्यय शब्दों का अर्थ लिखते हुए वाक्य बनाइये।

1. अत्र ....
2. तत्र ....
3. परितः ....
4. उच्चैः ....
5. कदा ....

प्रश्न–6. दिए गए सहायक शब्दों को प्रयोग करते हुए संस्कृत में पाँच वाक्य लिखिए–

1. अधिकरण – से = ...
2. सम्बन्ध – ने = ...
3. अपादान – का के की = ...
4. सम्प्रदान – में, पर = ...

अभ्यास पत्र - 11

लंङ् लकार (उत्तम पुरुष)

प्रश्न-1. निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके लिखिए–

1. अहं स्वपुत्रेण सह अगच्छाम।
2. आवाम् क्षेत्रम् प्रति अगच्छावः।
3. वयम् पुस्तकानि अपठामि।
4. अहम् पत्रवाहकः अस्ति।
5. अहं गीतां पठिष्यामः।
6. त्वं कुत्र निवसामि?
7. ते गृहं गच्छामः।
8. आवाम् मित्रं अपश्यन्ति।
9. इदानीम् त्वं किं कुर्वन्ति?
10. वयम् एकम् गजम् अनेष्यामः।

प्रश्न-2. लंङ् लकार की उचित क्रिया का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए–

1. एकदा वयम् ग्रामम् .... (गम्)।
2. तस्य चत्वारः भ्राताः .... (अस्)।
3. वयम् रेलयानेन चेन्नइनगरम् .... (गम्)।
4. ग्रामम् अभितः वृक्षाः .... (भू)।
5. आवाम् स्थूलम् वृक्षम् .... (दृश्)।
6. अहम् ह्यः पुस्तकम् .... (पठ्)।
7. आवाम् स्वकार्यम् पूर्वम् एव .... (कृ)।
8. वयम् कक्षायाम् तूष्णीम् .... (स्था)।
9. अहम् एकम् नाटकम् .... (दृश्)।
10. आवाम् सदा गुरुम् .... (नम्)।

प्रश्न-3. चित्र देखकर लङ् लकार का प्रयोग करते हुए वाक्य रचना कीजिए–

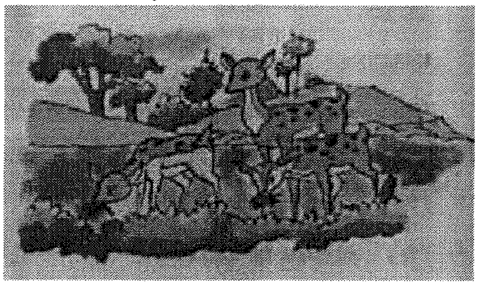

1. ....

2. ....

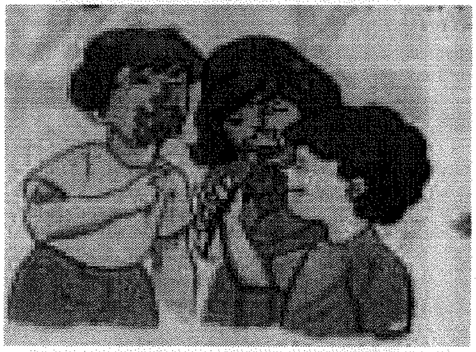

3. ....

4. ....

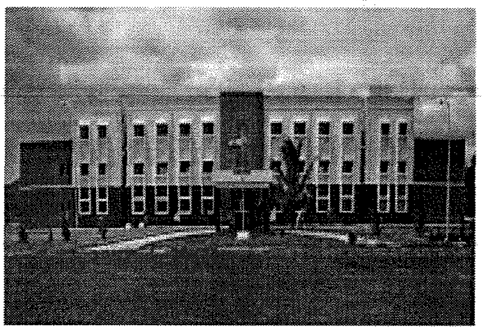

5. ....

अभ्यास पत्र – 12

प्रश्न-1. निम्नलिखित मंजूषा से अव्ययों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए:-

मंजूषा – अधः, तथा, मन्दम–मन्दम्, यथा, शनैः–शनैः, सर्वत्र, इतः–ततः, हि, तु, च

क. सा .... हसति।

ख. .... राजा .... प्रजा।

ग. जलम् .... वहति।

घ. रमा .... फलम् खादति।

ङ. उद्यमेन .... कार्याणि सिद्धयन्ति।

च. कुक्कुरः आहाराय .... भ्रमति।

छ. ई वरः .... अस्ति।

ज. रामः सीता .... गच्छतः।

झ. गजः .... चलति।

प्रश्न-2. उचित विभक्ति का प्रयोग करते हुए रिक्त स्थानों को भरिएः-

क. .... बहिः प्राचार्य तिष्ठति। (कक्षा)

ख. .... नमः। (शिक्षिका)

ग. जनकः .... वार्तालापं करोति। (दूरभाषयन्त्र)

घ. .... विद्यालयम् सुन्दरम् अस्ति। (अस्मद्)

ङ. .... स्वरः मधुरः अस्ति। (कोकिल)

च. .... बालकाः कोलाहलम् कुर्वन्ति। (कक्षा)

छ. .... अहम् त्वाम् स्मरामि। (ईश्वर)

ज. आवाम् .... पश्यावः। (पत्रिका)

झ. अस्माकम् गृहम् .... अस्ति। (दिल्लीनगर)

ञ. सैनिकाः .... रक्षन्ति। (देश)

प्रश्न-3. निम्न वाक्यों को शुद्ध कीजिए-

1. मृगः वने अभ्रमः। ....
2. वृक्षेषु वानराः अकूर्दतः। ....
3. यूयम् भोजनम् अखादत्। ....
4. ते बालिकाः अधावतम्। ....
5. वृक्षात् पत्रम्ः अपतः। ....
6. सः चित्रम् पश्यिष्यसि। ....
7. वीरौ देशम् रक्षावः। ....
8. माता बालाय दुग्धं आनेष्यसि। ....
9. जनाः गृहे गमिष्यामि। ....
10. बालकस्य जननी कुत्र आसीः। ....

प्रश्न-4. निम्न वाक्यों को लंङ् लकार में परिवर्तित कीजिए–

1. शावकः नीडे वसति। ....
2. त्वम् लेखम् लिखसि। ....
3. तौ दुग्धम् पिबतः। ....
4. अहम् अत्र आगच्छामि। ....
5. कमलम् सुन्दरम् अस्ति। ....
6. मयूराः नृत्यन्ति। ....
7. यूयम् शिक्षिकाः नमथ। ....
8. गजः शनैः शनैः चलति। ....
9. सा गृहे न तिष्ठति। ....
10. विद्यालयस्य छात्रः क्रीडन्ति। ....

प्रश्न-5. निम्न क्रियाओं के साथ उचित कर्ता लिखिए-

क. .... भोजनम् खादसि।

ख. .... क्रीडाक्षेत्रे।

ग. .... सरोवरे तरतः।

घ. .... विद्यालयं गच्छावः।

ङ. .... शिक्षकौ स्तः।

च. .... लेखम् लिखन्ति।

छ. .... भारतम् रक्षामः।

ज. .... भोजनम् पचति।

झ. .... वृक्षे कूजन्ति।

ञ. .... सुन्दरम् नृत्यतः।

प्रश्न-6. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

	एकवचन	**द्विवचन**	**बहुवचन**
1.	सा	....	....
2.	मित्रम्	....	....
3.	शिक्षायै	....	....
4.	....	....	जनानाम्
5.	....	....	तानि

प्रश्न–7. निम्नलिखित मंजूषा से अव्ययों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

उच्चैः, उपरि, नीचेः, तूष्णीम्, परितः, कदा, यथा-तथा, इतस्ततः, शनैः-शनैः, सर्वत्र

1. सुरेशः .... आगच्छति।
2. मेघाः .... गर्जन्ति।
3. वृक्षस्य .... वानराः कूर्दन्ति।
4. .... देशः .... ।
5. जलं पर्वतात् .... पतति।

6. विद्यालये .... वृक्षाः सन्ति।
7. भक्ताः देवालये .... तिष्ठन्ति।
8. रमाः .... चलति।
9. सत्पुरुषाः .... सन्ति।
10. बालकाः क्रीड़ाक्षेत्रे .... क्रीडन्ति।

प्रश्न–8. निम्नलिखित शब्दों को संस्कृत में लिखिए-

1. लड़की को ....
2. शिक्षा के लिए ....
3. बगीचों में ....
4. दो हाथी ....
5. अनेक पक्षी ....
6. तुम सबका ....
7. होशियार ....
8. घर से ....

प्रश्न-9. निम्न धातुओं का अर्थ लिखते हुए लंड़. लकार प्रथम पुरुष के क्रियारुप लिखिए-

धातु	अर्थ	एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
1. स्मृ	....	....	....	....
2. नश्	....	....	....	....
3. स्था	....	....	....	....
4. नी	....	....	....	....
5. भू	....	....	....	....
6. भ्रम्	....	....	....	....
7. दा	....	....	....	....
8. कृ	....	....	....	....
9. अस्	....	....	....	....

प्रश्न-10. निम्न गद्यांश को पढ़कर पूछे गए प्रश्नों का उत्तर दीजिए-

अस्माकम् विद्यालयः ग्रामस्य समीपे अस्ति। प्रातः छात्राः मम ग्रामात् विद्यालयम् आगच्छन्ति। विद्यालये ते शिक्षकेभ्यः विविधान् विषयान् पठन्ति। विद्यालयस्य पुस्तकालयात् छात्राः पुस्तकानि आनयन्ति। पुस्तकानाम् अध्यनेन ज्ञानस्य विकासः भवति। विद्यालयस्य पुरतः एकम् उद्यानम् अस्ति। उद्यानस्य शोभा अतीव रमणीया । तत्र खगाताम् कलकूजनम् अति सुखदं भवति । विद्यालये अध्यनेन क्रीडाक्षेत्र अति विशालम् अस्ति। विद्यालये अध्ययनेन क्रीडनेन च छात्राणां शारीरिकः मानसिकः च विकासः भवति । विद्यया विनयेन च सम्पनाः छात्राः समाजस्य देशस्य च सेवां कुर्वन्ति। उक्तञ्–" विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् "

1. उपरोक्त गद्यांश में से कोई चार तृतीया विभक्ति के शब्द लिखिए ।

....

2. कोई चार अव्यय शब्द लिखिए।

....

3. कोई चार धातुएँ लिखिए।

....

4. निम्न शब्दों का हिन्दी अर्थ लिखिए।

शिक्षकेभ्यः, अस्माकं, क्रीडाक्षेत्रम्, ज्ञानस्य

....

क. अस्माकं विद्यालयः कस्य समीपे अस्ति?

....

ख. विद्यया, विनयेन च सम्पन्नाः छात्राः किम् कुर्वन्ति?

....

ग. विद्या किम् ददाति?

....

घ. ज्ञानस्य विकासः केन भवति?

....

प्रश्न-11. निम्न चित्र को देखकर संस्कृत में पाँच वाक्य बनाइए-

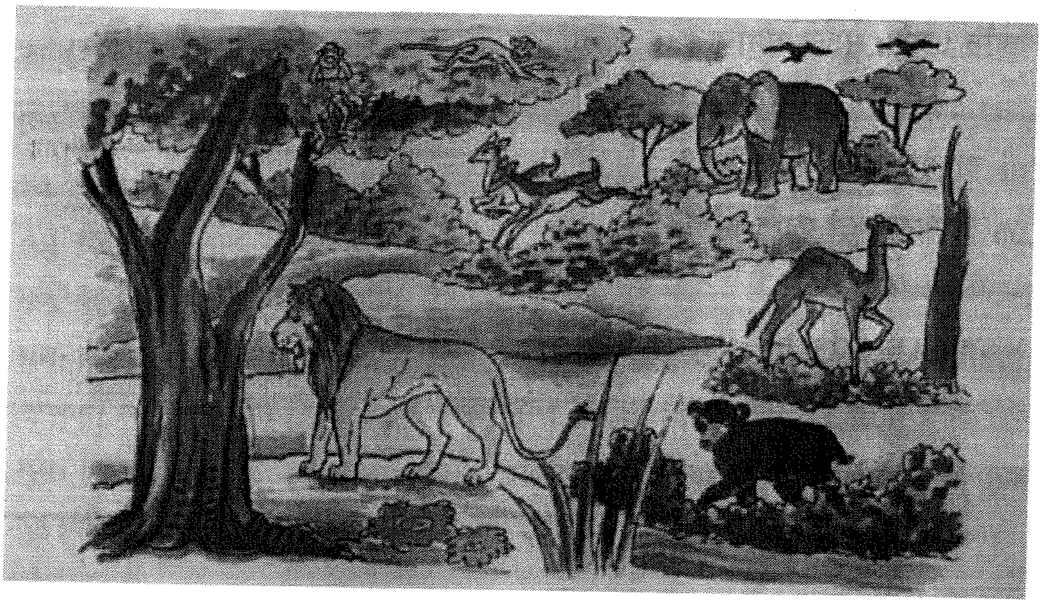

....

....

....

....

....

....

....

....

अभ्यास पत्र – 13

प्रश्न-1. लृट् लकार के क्रिया रूपों द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

1. ते वृक्षे .... (स्था)
2. अहम् प्रतिदिनं दुग्धम् .... (पा)
3. तौ चित्रम् .... (दृश्)
4. सोहनः अध्यापकाय पुस्तकम् .... (दा)
5. सा लेखम् .... (दा)
6. जनाः ग्रीष्मकाले पर्वतेषु .... (गम्)
7. श्वः वर्षा .... (भू)
8. त्वम् किमर्थम् कार्यम् न .... (कृ)
9. यूयम् लेखान् .... (लिख्)
10. वयम् सदैव सत्यम् .... (वद्)

प्रश्न-2. लंङ्. लकार के क्रिया रूपों द्वारा रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए-

1. तानि पुष्प .... (विकस्)
2. ताः कन्याः .... (नृत्)
3. महिलाः मन्दिरम् .... (गम्)
4. सिंहः कुक्कुरम् .... (दृश्)
5. ह्यः वर्षा न .... (भू)
6. त्वम् गृहे एव .... (वस्)
7. युवाम् पुत्राय .... (क्रुध्)
8. युवाम् निर्धनाय धनम् .... (दा)
9. यूयम् पाठम् .... (स्मृ)
10. त्वम् शोभनः बालकः .... (अस्)
11. अहम् दुग्धम् न .... (पा)
12. वयम् तीव्रम् न .... (धाव्)
13. आवाम् भोजनम् .... (पच्)
14. अहम् पुष्पाणि .... (घ्रा)
15. वयम् जलाशये .... (तृ)

प्रश्न—3. पशु-पक्षियों के नाम

1. वृषभः	—	बैल
2. मण्डूकः	—	मेढ़क
3. भल्लूकः	—	भालू
4. गजः	—	हाथी
5. अजः	—	बकरा
6. अजा	—	बकरी
7. कुक्करः	—	कुत्ता
8. अश्वः	—	घोड़ा
9. श्रृगालः	—	सियार
10. ऊष्ट्रः	—	ऊँट
11. गो	—	गाय
12. गर्दभः	—	गधा
13. मूषकः	—	चूहा
14. मृगः	—	हरिणः
15. सिंहः	—	शेर
16. शशकः	—	खरगोश
17. वानरः/कपि	—	बन्दर
18. चित्रकः	—	चीता
19. सर्पः	—	साँप
20. पिपीलिका	—	चीटीं
21. मक्षिका	—	मक्खी
22. मधुमक्षिका	—	मधुमक्खी
23. मत्स्यः	—	मछली

1. काकः	—	कौआ
2. कपोतः	—	कबूतर
3. मयूरः	—	मोर
4. कोकिला	—	कोयल
5. शुकः	—	तोता
6. बकः	—	बगुला
7. उलूकः	—	उल्लू
8. चटका	—	चिड़िया
9. वर्तिका	—	बतख
10. हंसः	—	हंस

प्रश्न-4. पर्यायवाचक शब्दाः

1. कमलम् – सरासंजम् , पंकजम् अम्बुजम्, जलजम्
2. जलम् – वारि, नीर, तोय
3. माँ – अम्बा, जननी, आम्बिका
4. पुष्पम् – कुसुमम्, सुमनम्
5. वृक्षः – तरू, विटप,
6. चन्द्रः – निशाकरः, शशिः, हिमांशुः, शशाङ्कः
7. पर्वतः – अचल, विटप
8. अग्निः – वह्नि, ज्वाला
9. आकाशः – नभः, अम्बरः
10. सूर्यः – दिवाकरः, दिनेशः, आदित्यः
11. मेघः – वारिदः, जलदः, नीरदः
12. पृथिवी – धरा, भूमि, भू, धारिणी
13. पक्षी – विहगः, खगः, नभचरः, द्विजः
14. पशु – जन्तवः, चतुष्पादः
15. रात्रिः – निशा, रजनी, शर्वरी
16. विद्यार्थी – छात्रः, शिष्यः, शिक्षार्थी, ज्ञानार्थी
17. सृष्टिः – जगत्, रचना, प्रकृतिः
18. गंगा – भगीरथी, जाह्नवी, हिमपुत्री
19. मित्रम् – सखा, बन्धुः, सहचरः
20. फूल – पुष्पम्, सुमनम्, कुसुमम्

श्लोकाः

1. सर्वस्तरतु दुर्गाणि सर्वो भद्राणि पश्यतु।
   सर्वः कामानवाप्नोतु सर्वः सर्वत्र नन्दतु।।

2. अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति।
   व्ययतः वृद्धिम् आयाति क्षयम् आयाति संचयात्।।

3. विद्या ददाति विनयं विनयावाति पात्रताम्।
   पात्रत्वात् धनम् आप्नोति।।

4. भूमेः गरीयसी माता, स्वर्गात् उच्चतरः पिता।
   जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गात् आपि गरीयसी।।

5. शैले–शैले न माणिक्यं, मौक्तिकं न गजे–गजे।
   साधवो नहि सर्वत्र, चन्दनं न वने–वने।।

6. सुखार्थिनः कुतः विद्या, विद्यार्थिनः कुतः सुखम्।
   सुखार्थी वा त्यजेत् विद्यां, विद्यार्थी वा त्यजेत् सुखम्।।

प्रथम सत्रीय परीक्षा

समयः 2 घंटे 30 मिनट **अधिकतम अंकः 80**

कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्नपत्र में मुद्रित पृष्ठ 5 हैं।
कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्नपत्र में 14 प्रश्न हैं।

निर्देशाः 1. **प्रश्नों को क्रम से कीजिए।**
2. भाषा की शुद्धता, स्वच्छता एवं मानकता पर ध्यान दीजिए।
3. कृपया प्रश्न का उत्तर लिखने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखिए।

प्रश्न 1 निम्नलिखित अपठित गद्यांश को पढ़कर पूछे गये प्रश्नों के उत्तर पूर्ण वाक्य में दीजिए- **12**

श्रवणः पितृभक्तः आसीत्। तस्य जननी जनकः च अन्धौ आस्ताम्। तौ वने अवसताम्। एकदा श्रवणः जलम् आनेतुम् नदीम् अगच्छत्। स घटे जलम् अभरत्। तथा घटात् 'गड–गड' इति शब्द निस्सरत्। दशरथः आखेटाय वने अगच्छत्। सः अचिन्तयत्–कश्चित् मृगः जलम् पिबति। दशरथः बाणम् अक्षिपत्। बाणः श्रवणे अलगत्। श्रवणः तेन अमरत्। दशरथः तयोः अन्धयोः समीपे आगच्छत्। सः सर्वम् वृत्ततांतम् सत्यम् अकथयत्। श्रवणस्य अन्धौ मातापितरौ अति दुखितौ अभवताम्। तौ दशरथम् अशपताम्। 'हे नृपत्वम् अपि पुत्रस्य वियोगेन मरिष्यसि।' ततः तौ वृद्धौ स्वर्गम् अगच्छताम्।

क) एकपद में उत्तर दीजिए- **4**

1. कः घटे जलम् अभरत्?
2. कस्य बाणः श्रवणे अलगत्?
3. श्रवणः कीदृशः आसीत्?
4. वृद्धौ कुत्र अगच्छताम्?

ख) पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए- **4**

1. दशरथः किमर्थम् वने अगच्छत्?
2. वृद्धौ दशरथम् किम् अशपताम्?
3. कौ अन्धौ आस्ताम्?
4. दशरथः किम् अचिन्तयत्?

ग निर्देशानुसार उत्तर दीजिए- **4**

1. 'इसके बाद' के अर्थ में कौन सा पद प्रयोग किया गया है?
2. 'आस्ताम्' पद में कौन सी धातु है?
3. 'अन्धयोः' पद में कौन सी विभक्ति है?
4. अनुच्छेद में से दो अव्यय शब्द लिखिए।

प्रश्न 2 निम्नलिखित पठित गद्यांश को पढ़कर पूछे गये प्रश्नों के उत्तर दीजिए- **8**

प्रियंका विशाखे। ह्यः त्वम् किमर्थ विद्यालयं नागच्छः?
विशाखा प्रियंके। ह्यः अहम् प्रज्ञायाः गृहम् अगच्छम्।
प्रियंका किम् तत्र कोऽपि विशेषः कार्यक्रम आसीत्?
विशाखा आम्, प्रज्ञायाः जन्मदिवसोत्सवः आसीत्।
प्रियंका किम् तत्र यूयम् अगच्छत?
विशाखा आम्। तत्र वयम् सर्वे मित्राणि अगच्छाम।
प्रियंका विशाखे। तत्र यूयम् किम् किम् अकुरूत?
विशाखा जन्मदिवसोत्सवे प्रियंवदा एकम् मधुरं गीतम् अगायत्। श्यामः अनिरूद्धः च कविताम् अपठताम्, सर्वाः बालिकाः च अनृत्यन्। प्रज्ञा केकम् अकर्तयत्। सर्वे सस्वरेण हार्दिकशुभकामनाः आशीर्वादं च अयच्छन्।
प्रियंका यूयम् तत्र किम् किम् अखादत?
विशाखा वयम् तत्र मिष्ठान्नं, केकम्, पायसम्, मोदकम्, फलानि च अखादाम। सर्वे जनाः सानन्दं भोजनं अखादन्।

क) एकपद में उत्तर दीजिए- **4**

1. कस्य जन्मदिवसोत्सवः आसीत्?
2. विशाखा कुत्र न अगच्छत्?
3. का केकम् अकर्तयत्?
4. किम् जन्मदिवसोत्सवे अनेके जनाः आसन्?

ख) पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए- **2**

1. कुत्र विशेषः कार्यक्रमः आसीत्?
2. ते तत्र किम् किम् अखादन्?

ग) निदेशानुसार उत्तर दीजिए- **2**

1. मूल धातु लिखें – अगच्छन्, आनयन्।
2. दो अव्यय शब्द लिखिए।

प्रश्न 3 निम्नलिखित वाक्यों में क्रियापद शुद्ध करके पुनः लिखिए- **5**

1. सैनिकाः देशम् **रक्षामः**।
2. **यूयम्** भोजनम् खादामि।
3. सः **नेत्रस्य** पश्यति।
4. **मेघस्य जलम्** पतति।
5. कुक्कुराः भोजनाय इतस्ततः **भ्रमामि**।

प्रश्न 4 द्विवचन में परिवर्तित करके वाक्य पुनः लिखिए- **5**

1. बालिका शोभनम् गायति।
2. तत् पुष्पम् पतति।
3. पर्वतेभ्यः सरिताः वहन्ति।
4. कच्छपः चलति।
5. सरोवरेषु कमलानि विकसन्ति।

प्रश्न 5 लंङ्. लकार की क्रिया का प्रयोग करके वाक्य पुनः लिखिए- **5**

1. बालकाः चित्राणि ....। दृश्
2. फलानि मधुराणि ....। अस्
3. पर्वतात् सरिते ....। वह
4. छात्रः क्रीडाक्षेत्रे ....। धाव्
5. छात्रे गृहम् ....। आ+गम्

प्रश्न 6 रूप पूर्ण कीजिए- **10**

धातु रुप

.... आसन्

.... अकुरूताम् ....

भविष्यति ....

.... दास्यामः

.... अवसाव ....

शब्द रूप

.... ताः

.... युवाम् ....

नेत्रात् ....

.... भक्तयोः ....

.... तानि

प्रश्न 7 लङ्लकार में परिवर्तित करके वाक्य पुनः लिखिए- **5**

1. किं भोजनकालः भवति?
2. छात्रः दुग्धम् पिबति।
3. वृक्षेषु खगाः तिष्ठन्ति।
4. पुत्रौ जनकं नमतः।
5. अहम् लेखं पठामि।

प्रश्न 8 वाक्यों में उचित अव्यय शब्द रेखांकित करके उनके अर्थ लिखिए- **5**

1. त्वम् अधुना भोजनम् खादसि।
2. सः जनकेन सह उद्याने भ्रमिष्यति।
3. महिलाः अद्य गीतं गायन्ति।
4. वयम् आपणम् प्रति गच्छामः।
5. राघवः रोहितः च गृहकार्यम् कुरूतः।

प्रश्न 9 निम्नलिखित धातुओं के लंङ्. लकार प्रथम पुरूष द्विवचन के रूप लिखिए- **5**

1. दा
2. अस्
3. गम्
4. वद्
5. कृ

प्रश्न 10 क निम्नलिखित शब्दों में सन्धि/विच्छेद कीजिए- **5**

1. प्रयोजनमस्ति
2. चिकित्सा+आलयम्
3. त्वमपि
4. किमर्थम्
5. विद्यालयम्

ख प्रकृति-प्रत्यय पृथक कीजिए- **1**

1. पठितुम् .... 3 कर्तुम् .... 5 स्थातुम् ....

2. गत्वा .... 4. पठित्वा ....

प्रश्न 11 उचित विभक्ति का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए- **5**

1. इदम् .... मम अस्ति। पुस्तक
2. वृक्षात् .... पतन्ति। शाखा
3. .... एकं मन्दिरं अस्ति। उद्याने
4. मोटरचालकः .... पठति। समाचारपत्र
5. नगरसेवकाः .... भ्रमन्ति। नगर

प्रश्न 12 निम्नलिखित वाक्यों को उचित क्रम में लिखिए- **5**

1. पाठं स्मरतः तौ न।
2. बहिः छात्रः गच्छन्ति कक्षायाः।
3. पत्रम् तत् मम अस्ति।
4. गृहे सन्ति अनेकानि मम वृक्षाणि।
5. विद्यालयं सः गच्छति वाहनेन।

प्रश्न 13 दिये गये शब्दों की सहायता से चित्र वर्णन 5 वाक्यों में कीजिए- **5**

कक्षायाः, चित्रम्, बालकाः, तिष्ठन्ति, पठन्ति, ध्यानेन, एका अध्यापिका, बालिकायाः, सहायतां, कक्षायाम्, चित्राणि, अपि।

वार्षिक परीक्षा

समयः 2 घंटे 30 मिनट **अधिकतम अंकः 80**

इस प्रश्नपत्र में कुल 5 पृष्ठ हैं एवं 13 प्रश्न हैं।

सभी प्रश्न अनिवार्य हैं। स्वच्छता से कार्य करें।

प्रश्न 1 **दिए गए पठित अनुच्छेद को पढ़कर पूछे गए प्रश्नों के उत्तर दीजिए-** **10**

गृहं प्राप्य निपुणः अचिन्तयत्, "एषा तु महती समस्या, यदि अहं काणस्य नृपस्य वास्तविकं चित्रं रचयामि तर्हि सः मह्यम् क्रोत्यति दण्डम् च दास्यति। यदि अहं चित्रे तस्य द्वे नेत्रे प्रदर्शयामि तर्हि लोके मम निन्दां भविष्यति। किं करोमि, किं न करोमि?" इति चिन्तयित्वा सः निद्राम् प्राप्तः। निद्रायां स्वप्ने सः अपश्यत् यत् सः एकस्मिन् वने भ्रमति। तत्र सः एकं व्याधं आखेटं कुर्वन् पश्यति।

क एकपदेन उत्तरत- **3**

1 कः निद्राम् प्राप्तः?

2 नपः कीदृशः आसीत्?

3 सः कुत्र अभ्रमत्?

ख पूर्णवाक्येन उत्तरत- **3**

1 निद्रायां स्वप्ने निपुणः किम् अपश्यत्?

2 यदि नृपस्य वास्तविकं चित्रं रचयति तर्हि किम् भविष्यति?

3 यदि चित्रे तस्य द्वे नेत्रे प्रदर्शयति तर्हि किम् भविष्यति?

4 व्याधः किम् अकरोत्?

ग निर्देशानुसार कुरूत- **2**

1 प्रकृति–प्रत्यय पृथक कीजिए

क चिन्तयित्वा

ख प्राप्तः

2 अनुच्छेद में से दो अव्यय शब्द अर्थ सहित लिखिए। **2**

प्रश्न 2 दिए गए पठित अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए- **10**

कस्मिंश्चित् नगरे एकः धनिकः वसति स्म। तस्य एकः आज्ञाकारी परं मूर्खः भृत्यः आसीत्। धनिकः तम् यथा आदिशति स्म सः तथैव करोति स्म, परम् बुद्धि–प्रयोगं कदापि न करोति स्म। एकदा धनिकः तम् लवणम् आनेतुम् आदिशत्। सः आपणात् लवणं जीर्णवस्त्रे बद्ध्वा आनयत्। मार्गे जीर्णवस्त्रात् सर्वमपि लवणं भूमौ अपतत्।

क एकपदेन उत्तर- **2**

1 नगरे कः अवसत्?

2 भृत्यः कीदृशः आसीत्?

ख पूर्णवाक्येन उत्तर- **3**

1 सः लवणं कथम् आनयत्?

2 मार्गे किम् अभवत्?

3 धनिकः किम् आनेतुम् आदिशत्?

ग निर्देशानुसारम् कुरूत- **2**

1 सन्धि विच्छेद –

क सर्वमपि

ख कदापि

2 उपसर्ग, धातु एवं प्रत्यय पृथक कीजिए- **2**

क आनेतुम्

ख बद्ध्वा

3 'आसीत्' पद का पद परिचय लिखिए। **1**

प्रश्न 3 दिए गए अपठित गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए- 5

प्रखरः त्वम् कस्याम् कक्षायाम् पठसि? काः च त्वाम् पाठयन्ति?

प्रियंका– अहम् सप्तमी कक्षायाम् पठामि। मम कक्षाध्यापिका श्रीमति कृष्णामिश्रा अस्ति। सा अस्मान् संस्कृत भाषाम् पाठयति। अन्याः अपि अनेकाः अध्यापिकाः सन्ति। याः अस्मान् स्नेहेन अन्यान् विषयान् पाठयन्ति।

प्रखरः – तव विद्यालये क्रीड़ाक्षेत्रम् अस्ति?

प्रियंका – आम्, मम विद्यालये क्रीड़ाक्षेत्रम् अस्ति। तत्र वयम् पादकन्दुकेन क्रीडामः।

क एकपद में उत्तर दें- 2

1 का संस्कृत भाषाम् पाठयति?

2 प्रियंका कस्याम् कक्षायाम् पठति?

ख पूर्ण वाक्य में उत्तर लिखें- 3

1 अन्याः अनेकाः अध्यापिकाः किम् पाठयन्ति?

2 अत्र कः कः वार्तालापं कुरूतः?

3 छात्राः विद्यालयस्य क्रीडाक्षेत्रे किम् कुर्वन्ति?

प्रश्न 4 लंड्. लकार में परिवर्तन करके वाक्य पुनः लिखिए- 5

1 वयम् देवान् भजामः।

2 ते पर्वताः सन्ति।

3 सा विद्यालयस्य छात्र भविष्यति।

4 ते पत्रणि पश्यन्ति।

5 त्वम् श्वः भ्रमणाय गमिष्यसि।

प्रश्न 5 लंड्. लकार में परिवर्तन करके वाक्य पुनः लिखिए- 5

1 उद्याने बालिके स्तः।

2 वृक्षे वानराः कूर्दन्ति।

3 चटकाः तृणम् खादन्ति।

4 ते आपणम् गच्छतः।

5 अहम् कार्यम् करोमि।

प्रश्न 6 रूप पूर्ण कीजिए- **5 + 5**

धातु रूप

1 .... अपश्यन्

2 .... अगच्छतम् ....

3 .... अपिबाम

4 अरक्षम् ....

5 .... आधावताम् ....

शब्द रूप

1 .... अस्माकम्

2 .... कयोः ....

3 .... देवेषु

4 .... युष्मत्

5 .... युवाम् ....

प्रश्न 7 दिये गये वाक्य शुद्ध करके वाक्य पुनः लिखिए- **5**

1 अस्माकम् उद्यानानि विशालः सुन्दराणि च **सन्ति**।

2 युवाम् विद्यालये एवं **तिष्ठावः**।

3 अहम् विपणिम् गत्वा जलम् **पिबति**।

4 ताः पाठम् **स्मरथ**।

5 देवः **मधुरः** फलम् खादति।

प्रश्न 8 प्रकृति प्रत्यय पृथक कीजिए- **5**

आनेतुम्, बद्ध्वा, निक्षिप्य, दृष्ट्वा, हन्तुम्

प्रश्न 9 सन्धिविच्छेद कीजिए- **5**

सत्यमिदम्, मृगमेकम्, अनावरणम्, अत्रन्तरे, कोऽपि

प्रश्न 10 विशेष्य के आधार पर शुद्ध संख्यावाची शब्दों का प्रयोग कीजिए- **5**

1 अहम् .... पुस्तकं क्रीणामि। (1)

2 तत्र .... सिहाः भ्रमन्ति। (3)

3 मम समीपम् .... कुक्कुरौ स्तः। (2)

4 .... कन्याः तरन्ति। (5)

5 सा .... पुष्पम् जिघ्रति। (1)

प्रश्न 11 उचित अव्यय शब्दों का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए- **5**

1 सभायाम् जनाः .... न हसन्ति।

2 अद्वैतः आर्यनः .... सर्वे शोभनम् व्यवहारम् कुरूतः।

3 .... मुख्यातिथिः आगच्छति।

4 वयम् विद्यालयात् .... तस्य स्वागतम् कुर्मः।

5 यदि पठिष्यसि .... सफलं भविष्यसि।

तर्हि, च, बहिः, प्रातः उच्चैः

प्रश्न 12 विलोम शब्द लिखिए- **5**

1 रूग्णः

2 भृत्यः

3 बहिः

4 विद्वान्

5 भयः

प्रश्न 13 पाँच वाक्यों में शब्दों का प्रयोग करते हुए दिये गये चित्र का वर्णन कीजिए- 5

दीपावली उत्सवस्य, बालिकाः, रंगोलिकाम्, उल्लासेन,
कुर्वन्ति, प्रसन्नाः, भवन्ति, परिवारः, विभिन्न, रंगैः,
बालिका, जनकेन सह, विस्फोटकम्, मिष्टान्नम्।

अभ्यास प्रपत्र

विषय – संस्कृत

कक्षा–सात

प्रश्न 1 निम्नलिखित अपठित गद्यांश को पढ़कर पूछे गए प्रश्नों के उत्तर पूर्ण वाक्य में दीजिए–

एकस्मिन् ग्रामे एकः नरः अवसत्। सः निर्धनः आसीत्। तस्य नाम भैरवः आसीत्। एकदा सः भ्रमणाय उद्यानम् अगच्छत्। तत्र सः एकः कुक्कुरस्य शावकम् अपश्यत्। सः तम् अनयत् गृहं प्रति च अचलत्। तदैव सः मार्गे एकं मित्रम् अपश्यत्। मित्रम् दुखितम् आसीत्। तम् मित्रम् दृष्ट्वा सः अचिन्तयत् 'यदि शावकम् मित्रम् यच्छामि, तर्हि मित्रम् प्रसन्नम् भविष्यति।' सः तम् शावकम् मित्रम् अयच्छत् ।

क) एकपद में उत्तर दीजिए– **2**

1 नरः कुत्र अवसत्?

2 नरस्य नाम किम् आसीत्?

3 नरः भ्रमणाय कुत्र अगच्छत्?

4 मित्रम् कीदृशम् आसीत्?

ख) पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए– **1**

1 मित्रम् दृष्ट्वा सः किम् अचिन्तयत्?

ग) निर्देशानुसार उत्तर दीजिए– **2**

1 'बच्चे' के अर्थ में कौन–सा पद प्रयोग किया गया है?

2 'प्रसन्नम्' शब्द का कौन–सा विलोमपद अनुच्छेद में प्रयुक्त किया गया है?

प्रश्न 2 निम्नलिखित वाक्यों को उचित क्रम में लिखिए– **5**

1 अनुजस्य मम अस्ति जन्मदिवसः।

2 वस्त्राणि अहम् निर्धनाय दास्यामि।

3 अपतः मार्गे त्वम् कथम्?

4 आवाम् चिकित्सालयम् गमिष्यावः प्रातः।

5 पुस्तकालये पुस्तकानि यूयं अपठत्।

प्रश्न 3 वाक्यों को लङ् लकार में परिवर्तित करके वाक्य पुनः लिखिएः— **5**

1 त्वम् ऐवेंजरर्स नामकं चलचित्रम् द्रक्ष्यति।
2 युवाम् आम्रफलम् खादथः।
3 किम् जनाः भारतदेशे संस्कृतं पठिष्यन्ति?
4 तत्र एकः वृद्धः नरः वदति।
5 बालकाः उद्याने पुष्पाणि पश्यन्ति।

प्रश्न 4 निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकितपद शुद्ध करके पुनः लिखिएः— **5**

1 बालाः देवालयं **गछिष्यन्ति**।
2 सः पुरा मम मित्रम् **अस्ति**।
3 ह्यः दिल्लीनगरे वर्षा **अभवन्**।
4 अध्यापकौ नृत्यम् **पश्यिष्यतः**।
5 त्वम् स्वकार्यम् कदा **करोसि**?

प्रश्न 5 निम्नलिखित वाक्यों के संस्कृतभाषा में अनुवाद करके लिखिएः— **5**

1 वे सब विद्यालय गए।
2 तुम दो अनेक फल खाओगे।
3 क्या वे सब पुस्तकें पढ़ रहे हैं?
4 नगर में एक राजा रहता था
5 जंगल में अनेक पशु खेले।

प्रश्न 6 दिए गये शब्दों की सहायता से चित्र वर्णन 5 वाक्यों में कीजिएः— **5**

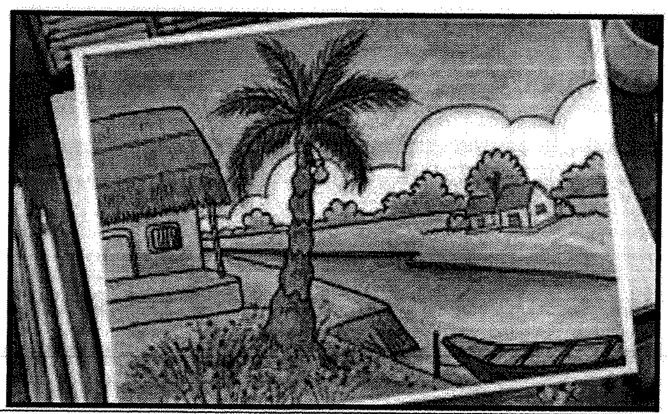

ग्रामस्य, सूर्यः, गृहम्, सरिता, नारिकेल वृक्षः, सरितायम्, नौका, आकाशे, समीपम्, पुष्पाणि, मेघाः, हरितिमा।